

BALKANLAR
İKİ DÜNYA ARASINDA BİR TARİH
DENNIS P. HUPCHICK

VakıfBank Kültür Yayınları: 0348
Tarih: 095

BALKANLAR
İKİ DÜNYA ARASINDA BİR TARİH
DENNIS P. HUPCHICK

Özgün Adı
*The Balkans from Constantinople
to Communism*

Türkçesi
Cengiz Yolcu

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu

Son Okuma
Burak Koçan

Kapak Resmi
Mostar Köprüsü 1900'ler civarı
Fine Arts Library, Harvard University

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768, Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025

ISBN 978-625-6385-44-3

Kitabın tüm yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığı ile VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

*First published in English under the title
The Balkans; From Constantinople to Communism
by D. Hupchick, edition: 1*

*Copyright © Palgrave Macmillan, a division of Nature
America Inc., 2002 This edition has been translated
and published under licence from Springer Nature
America, Inc..*

*Springer Nature America, Inc. takes no responsibility
and shall not be made liable for the accuracy of the
translation.*

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Ocak 2025

BALKANLAR
İKİ DÜNYA ARASINDA BİR TARİH
DENNIS P. HUPCHICK

TÜRKÇESİ
CENGİZ YOLCU

DENNIS P. HUPCHICK

Pittsburgh Üniversitesi tarih bölümünden mezun olmuş ve doktorasını aynı üniversitede "On Yedinci Yüzyılda Bulgarlar (1983)" başlıklı teziyle tamamlamıştır. Doktora çalışmasını, Amerika'da Bulgar tarihi yazılarının önde gelen isimlerinden olan Prof. James Franklin Clarke Jr.'ın (1906-1982) yönetiminde yazmıştır. Hupchick, Wilkes Üniversitesi'nde Doğu Avrupa ve Rusya Çalışmaları Programı'nı yönetmiştir. Amerikan Slav Araştırmaları Derneği'nin üyesi olup, Bulgar Araştırmaları Derneği'nin geçmiş dönemlerde başkanlığını yapmıştır. 1989 yılında Fulbright Bursiyeri olarak Bulgaristan'da bulunmuştur. Bulgar ve Balkan tarihi üzerine çok sayıda makale ve kitap kaleme alan yazarın başlıca kitapları şunlardır: *The Bulgarians in the Seventeenth Century: Slavic Orthodox Society and Culture under Ottoman Rule* (1993), *Culture and History in Eastern Europe*, (1994) *Conflict and Chaos in Eastern Europe*, (1995) *A Concise Historical Atlas of Eastern Europe*, (1996) *The Balkans: From Constantinople to Communism*, (2001) *The Palgrave Concise Historical Atlas of Eastern Europe*, (2001) *The Palgrave Concise Historical Atlas of the Balkans*, (2001).

CENGİZ YOLCU

1986 yılında Hacıoğlu Pazarcık/Dobriç, Bulgaristan'da doğdu. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2009 yılında tamamladı. 2014 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Programından "Depiction of the Enemy: Ottoman Propaganda Books in the Balkan Wars of 1912-1913" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Bu çalışmasının gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâli *Defeat on the Battlefield, Defense in Press: Ottoman Propaganda in the Balkan Wars* (2017) başlığıyla İngilizce, *İntibah İbret İntikam Balkan Savaşı'nda Osmanlı Propaganda Kitapları* (2020) başlığı ile de Türkçe yayımlandı. "Osmanlı Devleti ve Bulgar Meselesi (1867-1878)" konulu tezi ile doktor unvanını alan çevirmen, hâlen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü'nde çalışmaktadır.

James F. Clarke in (1906-1982) anisina

İÇİNDEKİLER

Haritalar	9
Önsöz	13
Giriş: Ülkeler, İnsanlar ve Kültür	19

BİRİNCİ KISIM

BİZANS HEGEMONYASI DÖNEMİ (600-1355)

Birinci Bölüm: Doğu Romalılar, Slavlar ve Bulgarlar	43
İkinci Bölüm: Birinci Bulgar İmparatorluğu	61
Üçüncü Bölüm: Bizans'ın Çöküşü	81
Dördüncü Bölüm: Rakipsiz Sırbistan	101

İKİNCİ KISIM

OSMANLI HÂKİMİYETİ DÖNEMİ (1355-1804)

Beşinci Bölüm: Osmanlı Fetihleri	135
Altıncı Bölüm: “Osmanlı Sistemi”	159
Yedinci Bölüm: Osmanlı Hâkimiyetinde Balkan Halkları	179
Sekizinci Bölüm: Osmanlı Devleti'nin İstikrarsızlaşması	199

ÜÇÜNCÜ KISIM

ROMANTİK MİLLİYETÇİLİK ÇAĞI (1804-1878)

Dokuzuncu Bölüm: Romantik Milliyetçiliğin Yükselişi	229
Onuncu Bölüm: Devrimler ve Yeniden Kurulan Devletler	253
On Birinci Bölüm: Osmanlı “Reform” Çabaları	275
On İkinci Bölüm: “Doğu Sorunu”	289

DÖRDÜNCÜ KISIM

ULUS-DEVLET ÇAĞI MİLLİYETÇİLİK (1878-1945)

On Üçüncü Bölüm: İlk Ulus-Devletler	325
On Dördüncü Bölüm: Ulusal Çatışmalar	347
On Beşinci Bölüm: Birinci Dünya Savaşı ve Versailles	369
On Altıncı Bölüm: İki Savaş Arası Dönem ve İkinci Dünya Savaşı	393

BEŞİNCİ KISIM
KOMÜNİST DÖNEM (1945-1991)

On Yedinci Bölüm: Komünistler İktidarda	431
On Sekizinci Bölüm: Yunan İstisnası	451
On Dokuzuncu Bölüm: Sosyalist Bloktaki Bölünmeler	467
Yirminci Bölüm: Komünizmin Çöküşü ve Yıkım	481
Sonsöz	509
Seçilmiş Bibliyografya	517
Dizin	529

HARİTALAR

Harita 1. Balkanlar - Fiziki	11
Harita 2. Balkanlar - Politik ve Etnik	12
Harita 3. İlk Bulgar İmparatorluğu'nun Yükselişi	41
Harita 4. Ortaçağ Sırbistan'ının Yükselişi	131
Harita 5. Balkanlarda Osmanlı Yayılımı, 1354-1556	132
Harita 6. Osmanlı Balkanları, 17. Yüzyıl Sonu - 18. Yüzyıl	133
Harita 7. Balkan Devletlerinin Ortaya Çıkışı, 1830-1862	227
Harita 8. Ayastefanos ve Berlin Anlaşmalarında Balkanlar, 1878-1885	228
Harita 9. Balkan Savaşları, 1912-1913	321
Harita 10. Balkanlar, 1923	322
Harita 11. Balkanlar, 1941-1943	323
Harita 12. "Soğuk Savaş" Balkanlar	429

HARİTA 2. BAKLANLAR - POLİTİK VE ETNİK

ÖNSÖZ

1938'de bir Eylül akşamı, İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain Çekoslovakya'daki olayların sebep olduğu uluslararası kriz hakkında ulusa seslenmek üzere radyoya çıkmıştı. Zira ülkedeki Südet Almanlarının teşkil ettiği azınlığın, Nazilerin etkisi altına girmesi Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal tehdidi taşıyan durumu hızlandırmıştı. Fransa, Çekoslovakya'nın güvenliğini garanti altına alan bir ittifak imzalamıştı ve İngiltere de muhtemel bir düşmanlık durumunda Fransa ile yakın müttefikti. Hitler Almanyası'nın muhtemel işgali her iki ülkeyi de anlaşmalardan doğan sorumluluklarını yerine getirmeye zorlayacaktı. Maliyetli ve kanlı bir Avrupa savaşının ihtimali korkutucu derecede büyüktü ve doğal olarak İngiliz halkı endişeliydi. Muhtemel bir çatışmadan kaçınmak isteyen Chamberlain konuşması sırasında şu yorumu yaptı: "Uzak bir ülkede, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz insanlar arasındaki bir kavga yüzünden burada siperler kazıyor ve gaz maskeleri deniyor olmamız ne kadar korkunç, fantastik ve inanılmaz." Ertesi gün Hitler, Chamberlain'e krize diplomatik bir çözüm bulmak için görüşmeye hazır olduğunu bildirdi. Sonraki gün İngiltere Başbakanı Münih'e uçtu ve orada Fransa Başbakanı Edward Daladier ile birlikte barışın sağlanacağı yanlısına kapılarak Hitler'in Fransa'nın Doğu Avrupa'daki müttefikini parçalama taleplerine boyun eğdi. İngiltere'nin ahlaki sorumluluklarını yerine getirmek için İngiliz kanı dökme korkusu ve Doğu Avrupa gerçekleri konusundaki cehaleti Chamberlain'i Münih Antlaşması'ndaki uzlaşmaya yöneltti. Korktuğu savaşı önlemek şöyle dursun, onun eylemleri sonuçta bir yıl sonra savaşın patlak vermesini keşinleştirdi.

Chamberlain'in altmış yıl kadar önce Südet Krizi'ne verdiği tepki ile Batılı liderlerin 1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'te devam eden savaşa verdikleri tepki arasındaki benzerlikler karşısında şaşırılmamak elde değil. Chamberlain'in sözlerine yansıyan aynı cehalet, şaşkınlık ve korku, Bosna fiyaskosunu sona erdirmeye çabalarını da karakterize ediyordu. Görünüşe göre sahadaki duruma dair somut bir kavrayıştan yoksun olan, Yugoslavya'nın hızlı ve şiddetli parçalanmasına hazırlıksız yakalanan ve ortaya çıkan bölgesel istikrarsızlığın Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) içindeki ilişkileri tehdit edeceğinden korkan Batılı güçler, nihayet savaşa dâhil olan tarafları Dayton, Ohio'da zayıf bir anlaşma imzalamaya yönlendirmeden önce hareketsizlik, yarım önlemler

ve milliyetçi saldırganları yatıştırma - maliyetli ve potansiyel olarak kanlı olacak doğrudan müdahaleden kaçınmak için her şeyi yapma - arasında bocaladılar.

Daha sonra, 1999'da, hem zayıf korkusu hem de bir kez daha Balkanlardaki mevcut şartları anlamamak nedeniyle, Batı dünyası Sırbistan'ın Kosova vilayetindeki Arnavut azınlığı aşırı milliyetçi Sırp "etnik temizliğinden" korumak için Sırbistan'a karşı hava savaşı gerçekleştirmek gibi bir önleme başvuracaktı. NATO'nun bombardımanı Kosovalı Arnavutları güya önlemeye çalıştığı vahşetten kurtaramadı. Nihayetinde Sırbistan yönetimi boyun eğmek zorunda kaldı ve Sırp tarafından bölgeden zorla çıkarılan Kosovalı Arnavut mültecilerin çoğu harap olmuş evlerine geri döndü ve bunun üzerine Sırp güçleri geri çekildiğinde kaçmayan Kosovalı Sırp'lara zulüm uygulamaya başladılar.

Bosna ve Kosova krizleri sırasında Batılı liderler tarafından sergilenen şaşkınlık ve korku, Balkan tarihi konusundaki cehaletin doğrudan bir yansımasıydı. Ancak liderler sadece kendi seçmenlerinin daha yaygın olan cehaletini yansıtıyordu. Batılıların çoğunluğu, soğuk savaşla ilgili çeşitli durumlara ilişkin ilkel, genelleştirilmiş ve sıklıkla aşırı basitleştirilmiş bir farkındalığın ötesinde Balkan meseleleri hakkında çok az bilgiye ya da ilgiye sahipti: Yugoslavya, Mareşal Josip Tito'nun 1948'de İosif Stalin'le yollarını ayırıp kapitalizmi sosyalizmle karıştırmıştı bu yana "iyi" bir Komünist ülkeydi; Bulgaristan Sovyetler Birliği'nin kuklası ve uşağıydı; Nicolae Ceauşescu yönetimindeki Romanya, Sovyet emperyalizmine sık sık karşı çıkan "dost" bir Komünist devletti; Nadiren fark edilen Arnavutluk Tibet'e benziyordu, dağlarında izole edilmişti ve Kızıl Çin'e yakındı; Yunanistan NATO'nun bir parçasıydı, Balkanların bir parçası olarak görülmemen Batı'nın bir üyesiydi; ve bir başka NATO müttefiki olan Türkiye Ortadoğuluydu ve Avrupa'nın bir parçası değildi. Yugoslavya 1992'de parçalandığında, soğuk savaş öncesi Balkan tarihine aşina olunmaması, Batılı politikacıların ve gazetecilerin ortaya çıkan savaşı "asırlık" etnik veya dinî çatışmalarla suçlamalarını kolaylaştırdı - tabii ki yine Balkan tarihinin temelden yanlış anlaşılmasından kaynaklanan aşırı bir basitleştirme ile Batılı hedef kitlelerinin bir zamanlar iki Balkan Savaşı daha yaşandığının farkında olduklarını varsayarak çatışmaları yanlış bir şekilde "Üçüncü" Balkan Savaşı olarak adlandırdılar.

İngilizce konuşan dünyanın Balkan tarihine olan yabancılığı kısmen bölgeyle ilgili genel eğitim eksikliğinden kaynaklanıyor olabilir. 1453'te Konstantinopolis'in Osmanlıların tarafından alınması ve 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da suikasta uğraması gibi Batı Avrupa'daki gelişmelerin seyrini belirlemede önemli rol oynayan birkaç olay dışında, Balkanlar'daki olaylar İngilizce ortaöğretim ders kitaplarında nadiren yer bulmuştur. Yüksek öğretim düzeyinde de aynı durum genel Avrupa ve dünya tarihi dersleri için de geçerlidir.

Son zamanlarda İngilizce eğitim yapılan ülkelerde görülen bu “Balkan boşluğu”, bir ölçüde Batı Avrupa’nın bölgede tarihsel bir yol tutmuş olan Ortodoks Avrupa ve İslam medeniyetlerine yönelik kültürel antipatisinin devam eden mirasına ve Balkan tarihi üzerine mevcut, sağlam genel çalışmaların eksikliğine bağlanabilir. Batılılar Ortodoks Avrupa ve İslam’ı tartışırken sıklıkla bu iki toplumu ya tehditkâr ya da Batı’ya kıyasla daha aşağı olarak tasvir etmektedir. Tehdit olarak her iki kavram da batıllara en köklü kültürel karşıtlarını sunmaktadır: zira bu görüşe göre Ortodoks Avrupa Bizans İmparatorluğu, Rusya’yı ve Sovyetler Birliği’ni doğurmuşken; İslam ise Arap Halifeliği’ni, İspanyol Moroları, Sarazenleri, Osmanlı Devleti’ni ve en son olarak da İslami “kökten dinciliği”, Libya’yı, İran’ı ve Irak’ı doğurmuştu. Daha az somut (ancak sıradanlıkları nedeniyle daha sinsi) olan bir diğer husus ise, Batı’nın metinlerde ve medyada Ortodoks Avrupa ve İslam’ dünyasının statüsünü (“az gelişmiş”, “geri kalmış” “Asyatik”, “fosilleşmiş” vs. gibi) kültürel açıdan olumsuz ya da aşağılayıcı tanımlayıcı terimler kullanarak tasvir etmesinin yanı sıra, siyasi ve sosyal yapılarını (siyasi olarak “otokratik” veya “otoriter” ve sosyal olarak “adaletsiz” veya “geleneklere bağlı” olmak gibi) doğuştan kusurlu olarak kategorize ederek tartışmasıdır.

Ortodoks Avrupa medeniyetinin doğduğu yer olan ve 500 yıla yakın bir süredir İslam medeniyetinin hâkimiyetinde bulunan Balkan Yarımadası, tüm bu tartışmalardan muzdarip hâlde bulunmaktadır. Türkçede dağ anlamına gelen bir terimden türetildiği için, adı bile Batılı zihinlerde bilinçsizce “ötekilik” ile ilişkilendirilmiş gibi görünüyor. Bu algısal yabancılık, on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında bölgede modern ulus devletlerin yükselişini karakterize eden ve “Balkanlaşma”¹ terimiyle özetlenen kaos ve bölücülükle daha da pekiştirilmiştir. Balkanlar’ın Batılı zihinlerdeki olumsuz algısı o kadar somuttur ki, bölgenin yerlisi olan birçok halk -özellikle Yunanlılar, Romenler, Hırvatlar ve Slovenler- bu terimin kullanılmasını şiddetle reddetmekte ve bu şekilde Batı’daki aşağı olma izleniminden kurtulmayı ummaktadır. Bölgenin bazı Batılı uzmanları da kelimenin kültürel imalarının farkında oldukları için bu şekilde davranmaktadır. Bunun yerine “Güneydoğu Avrupa” terimi yaygın bir ikame hâline gelmiştir.

Eğer Balkanlar, Batıda kaleme alınmış İngilizce tarih literatüründe Batı Avrupa’nın çoğu bölgesine ayrılan yere yakın bir hacme sahip olsaydı, en azından Batıların bölge hakkındaki cehaletinin hafifleyeceği ve kültürel önyargıların azalacağı düşünülebilirdi. Elbette bu bir varsayımdır. Halihazırda, Balkan tarihi üzerine kitap hacminde çok az çalışma İngilizce olarak yayımlanmıştır. Mukayesenin kapsamı özellikle Doğu Avrupa’yı ele alan İngilizce kitaplarla sınırlandırılabilir,

¹ Balkanlar’da Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ve 1990’larda olduğu gibi, birlik durumundayken ulusalcı bölünmelere uğrama, iç savaşlarla küçük küçük devletlere bölünme manasına gelen bir terim. ed.n.

Balkanlar Ortadoğu ve Kuzeydoğu Avrupa konularına adanmış olanların çok gerisinde kalmaktadır. Görünen o ki, Balkanlar ancak bölgedeki olaylar Batı'da bir kriz hissi yarattığında geniş yer bulmaktadır. Hem “Şark Meselesi” (1875-1878) hem de Balkan Savaşları (1912-1913), Balkanlar hakkında ağırlıklı olarak yüzeysel veya öznel yayınların ortaya çıkmasına neden olmuş ve krizler sona erdiğinde bu yayınlar durmuştur. Yugoslavya'nın çöküşü, Bosna-Hersek'teki savaş ve Kosova'daki insani fiyaskonun yarattığı çoğunlukla gazetecilik ve anı türündeki yayınlar da onların izinden gidiyor.

Balkanlar'da Komünizm sonrası kargaşanın bir süre daha devam etmesi ve ABD ile Avrupa için ciddi güvenlik ve dış politika sorunlarına yol açması muhtemel olduğundan, Batılıların bölge hakkında, özellikle de tarihi hakkında mümkün olduğunca çok şey bilmeleri gerekecektir. Halihazırda Balkanlar hakkında İngilizce olarak mevcut olan güvenilir ve kapsamlı genel tarihlerin sayısı parmakla sayılabilecek kadar azdır ve bunların çoğu kapsam açısından sınırlıdır, tarihlidir veya neredeyse sadece uzmanlar için yazılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak, Bizans, Osmanlı ve modern ulusal dönemler gibi Balkan tarihinin önemli aşamalarına adanmış bazı İngilizce çalışmalar da bulunmaktadır. Balkan tarihinin daha sonraki ulusal ve komünist dönemlerinin çoğu için okuyucu, Doğu Avrupa üzerine yapılan genel çalışmalardan bilgi toplamak zorunda kalmaktadır. Bu tür genel çalışmalara ek olarak, tüm dönemleri kapsayan, ulusları odağına alan bir dizi İngilizce tarih kitabı bulunmaktadır. Ancak bir bütün olarak ele alındığında, bu çalışmaların kapsamı dengesizdir. Çünkü Batı'nın kültürel ya da siyasi açıdan ilgi duyduğu devletlerin (Yunanistan ve Yugoslavya gibi) İngilizce tarihleri, diğer Balkan devletlerinin (Yugoslavya öncesi Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya dâhil) tarihlerinden sayıca çok daha fazladır. Ayrıca, bu eserlerin çoğu Bizans veya Osmanlı döneminden ziyade modern ulusal ve özellikle de Komünist dönemlere odaklanmaktadır ve birçoğu milliyetçi veya ideolojik önyargılardan muzdariptir. Her halükârda, Batı Avrupa devletlerini ele alanlar bir yana, Doğu Avrupa'nın geri kalanı için mevcut olanlara kıyasla toplam sayıları azdır.

Genel olarak, Balkanlar üzerine çok az kapsamlı çalışma mevcuttur. Her türden daha dar kapsamlı genel çalışmalar, Batı etkilerinin önemli bir rol oynadığı dönemleri vurgulama eğilimindedir. Balkan tarihinde Batılı olmayan güçlerin baskın olduğu dönemler vurgulanmaz ya da görmezden gelinir. Oysa Balkanlar'ı “Balkanlar” yapan tam da Batılı olmayan etkilerdir, zira Avrupa'nın bu bölgesi yıllar boyunca Batılılar için çok kafa karıştırıcı olmuştur. Bu tarihsel inceleme, İngilizce konuşan öğrencilere ve genel okuyucuya, antik çağın sonundan komünizmin çöküşüne kadar, ancak her zamanki Batı yanlısı önyargılar olmadan, çeşitli kültürel aşamalarında Balkan tarihi hakkında temel bir giriş anlayışı kazanmalarına yardımcı olmak ve istedikleri takdirde daha derinlemesine ele alınacak bir çalışmaya